

SOCIJALNO POVJERENJE U BOSNI I HERCEGOVINI

SOCIAL TRUST IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Mensur Kustura, Pravni fakultet, Univerzitet u Travniku, BiH

SAŽETAK

Nevladine organizacije, socijalni pokreti i proaktivni građani imaju integrativnu funkciju u procesu podrške stabilizaciji i konsolidaciji demokratskog poretka. Jedan od nužnih predušlova za to je izgradnja networking i organizacija pluralističkog i diskurzivnog civilnog društva, čije značenje postaje postojano važnije zbog uvećanih frustracija i deprivacija građana vladinom i partijskom politikom kao i socijalnom i političkom situacijom u zemlji. Problematika socijalnog povjerenja i civilnog društva čini se postala je ili još jednom postaje tema političkih i socijalnih diskursa

Ključne riječi: socijalno povjerenje, civilno društvo, politička kultura, socijalizacija, politička moć;

Keywords: social trust, civil society, political culture, socialization, political power;

ABSTRACT

NGOs, social movements and pro-active citizens have an integrative function in the process of supporting the stabilization and consolidation of democracy. One of the necessary preconditions for this construction is a networking organization, and pluralist discourse and civil society, whose significance is becoming steadily more important due to increased frustration and deprivation of citizens' government and party politics as well as social and political situation in the country. The issue of social trust and civil society seems to become or again becomes a topic of

political and social discourse

UVOD

Socijalno povjerenje i civilno društvo predstavlja pojmove koji je u velikoj mjeri obilježili drugu polovinu 20. stoljeća i koji su svoju svojevrsnu renesansu, kako u normativnim teorijama tako i u praksi socijalnih pokreta, doživjeli ne samo u Zapadnoj Evropi nego i u državama Centralne i Istočne Evrope, a u vezi sa novim valom demokratizacije sve se više šire i na zemlje Jugoistočne Azije: Tajland, Kambodža, Vijetnam. Ekspanzija i uspon civilnog društva kao i izgradnja socijalnog povjerenja u različitim političkim zajednicama povezana je ne samo sa potreba za promjenama i demokratizacijom političkih režima u zemljama, u kojima je sve to bilo zanemareno, nego sa rastom velikog broja NGOs i njihovim utjecajem na nivou države i na međunarodnom nivou, što je inspirisalo neke od autore da formulišu teoriju transnacionalnog (internacionalnog) civilnog društva. Civilno društvo kao pojam nije ispunjen jednoznačnim sadržajem. Različite teorije: komunitarizam, liberalizam, diskursivna paradigma, radikalno demokratska teorija pod ovim pojmom podrazumjevaju različite sadržaje, tako da ne postoji jedna opšte prihvatljiva definicija civilnog društva. Ipak, ono što je zajedničko svim definicijama civilnog društva i što se može uzeti kao *differentia specifica* ovog pojma jeste njegova relativna autonomnost u odnosu na administrativno političku sferu i ekonomski sistem.

SOCIJALNO POVJERENJE I CIVILNO DRUŠTVO

Važna karakteristika civilnog društva i socijalnog povjerenja jeste njihov demokratski karakter koji proizilazi iz same njihove esencije, koja se zasniva na principima solidarnosti, nenasilja slobode, pluralizma, samoorganizacije, tolerancije etc.

Civilno društvo, demokratija i socijalno povjerenje su interaktivno povezani, jer civilno društvo stvara jedan participativni okvir za demokratiju odnosno za socijalno povjerenje. Svaki model demokratski pojmljenog civilnog društva treba da obuhvati sljedeće sastavne segmente: civilne aktere, vrijednosti i stavove, socijalni kapital, socijalno povjerenje i različite javnosti. Dakle, civilno društvo povezuje građnina, koji figurira kao nosilac građanskih prava, socijalne aktere (socijalne pokrete) civilnog društva i političke javnosti u zajedničko interaktivno polje i na taj način spaja principe autonomnosti, asocijativnosti i javnosti. Iz ovog proizilazi dvostruki karakter civilnog društva – anticipativni, negativna sloboda, koja omogućuje garantovana građanska prava i slobode, kao i participativni, pozitivna sloboda, koja se manifestuje u mogućnosti građana da u i preko organizacija i networking civilnog društva, ali i individualno raspravljaju o pitanjima od javnog interesa na svim nivoima institucionalne strukture i da imaju utjecaja kroz komunikativnu moć na definisanje smjera javnih politika unutar političke zajednice.

Zahtjev, da se istraži značenje civilnog društva i socijalnog povjerenja za ljudska prava, demokratiju, progres i jednakost, je isto tako ustanovljen kroz aktuelna politička i socijalna zbivanja ove zemlje: rastuće siromaštvo i socijalnu bijedu, nezaposlenost, političku apatiju širokih slojeva stanovništva, ostvarivanje političkih reformi etc. Civilno društvo u Bosni i Hercegovini nije, kao u drugim postkomunističkim zemljama, odi-

gralo značajnu ulogu u procesu demokratskih promjena od autoritarnog režima i započinjanju procesa demokratske transformacije društva. Dalje, kao u većini postkomunističkih zemalja, u Bosni i Hercegovini nije odmah nakon projmenen režima došlo do specifične strukturalne i funkcionalne transformacije civilnog društva, i do involviranja njegovih aktera u strukture mehanizama političke moći, ili da pojedini lideri iz civilnog društva postanu članovi vladajućih političkih elita. Ovo nije dovelo do jedne paradoksalne situacije da se civilno društvo, koje po svom normativnom habitusu treba da stoji državi nasuprot, praktično poistovjeti sa njom. Civilno društvo u Bosni i Hercegovini je postalo nosilac jednog utopijskog projekta za savlađivanje rastućih socijalnih i političkih problema zemlje. Od organizacija i networking civilnog društva najmanje se očekuje dvojako: prvo, da ono pruži jedan doprinos za prevazilaženje socijalnih i političkih problema globalnog društva; drugo, da se ono zbog organizacijskih i djelatnih slabosti političkih institucija razvije u nosećeg aktera mlade i krhke demokratije kao i nestabilnog socijalnog povjerenja. Upravo u posttotalitarnim društvima sa deficitima konsolidacije na ravni partijskog sistema i političkog posredovanja predstavljaju civilnodruštvene organizacije alternativu socijalnoj i političkoj participaciji djelatnih aktera.

Pored toga, autoritarni lideri političkih partija u političkom životu nastojali su da civilno društvo potisnu na ivicu društvenog djelovanja, polazeći od toga da je ono odigralo svoju demokratsku ulogu u rušenju autoritarnog režima i da svojim raspuštanjem treba da omogući nesmetan razvoj demokratske prakse. Takav pristup civilnom društvu je u potpunosti kontraproduktivan, jer je dalji razvoj civilnog društva od bitnog značaja za demokratsku konsolidaciju i jačanje povjerenja građana u institucionalni sistem.

Civilno društvo sa svojom sposobnošću da oblikuje političke alternative, predlaže nacрте za donošenje novih zakona, kontroliše vladu i državne institucije, može doprinjeti tome, da otpočne proces domokratskih promjena, dalje može pomoći pružanju otpora povratku na oblike anahrone političke prakse i u dovršenju procesa transformacije, kao i učvršćenju i produbljenju demokratije. Prema tome, u svim fazama stabilizacije i konsolidacije demokratije, jedno aktivno, nazavisno i antinacionano usmjereno civilno društvo je od bitnog značaja.

Kada je riječ o civilnom društvu u Bosni i Hercegovini danas, više od jednu deceniju nakon nakon završetka oružanih skuoba, može se konstatovati da je situacija znatno komplikovanije nego tokom devedesetih godina, jer civilno društvo ne samo da je potisnuto ili pritisnuto od strane struktura moći i mehanizama vlasti, nego je i dalje daleko od istinski razvijenog demokratskog civilnog društva kakvo postoji u modernim liberalnim demokratijama. Jedan od osnovnih nedostataka koji i dalje karakteriše civilno društvo u Bosni i Hercegovini jeste nepostojanje partnerskog odnosa između državnih institucija i civilnog društva, što se prije svega manifestuje u činjenici da je iz civilnog sektora dospio veliki broj prijedloga zakona koji nisu ni uzeti u razmatranje od strane institucija države, ili su bili odbacivani. Isto tako i nova politička elita, bar što se do sada može naslutiti, ne praktikuje transparentnost u odlučivanju i još uvijek se oslanja na jednosmjernu komunikaciju i jasno se vidi i nespremnost novih nosilaca moći da uspostave stvarni dijalog sa akterima civilnog društva kao što su nevladine organizacije.

Dakle još uvijek postoji nepovjerenje institucionalne i političke moći u nevladin sektor, koji se shvata ne kao partner institucija države, nego kao njihov konkurent. A u takvim okolnostima civilno društvo ne može da obavlja jednu od svojih najvažnijih

funkcija, a to je da bude kontrabalans i kontrolor vlasti, tako da državne institucije i dalje ostaju jedini akter u javnim poslovima etnički i religijski podjeljene političke zajednice.

Glavne barijere za dalji razvoj socijalnog povjerenja i civilnog društva u Bosni i Hercegovini jesu: etnički nacionalizam, autoritarna politička kultura, socijalna bijeda i siromaštvo, sve veće socijalne razlike između različitih socijalnih grupa, sporo reformisanje političkih institucija, odsustvo etički odgovornih političkih elita ali i konstruktivne opozicije, nepostojanje ili slabo izražena tradicija postojanja civilnog društva. Ova ograničenja su uglavnom rezultat razvoja socijalnog i političkog sistema posle 1995. godine, ali je činjenica da se nove politički vladajuće elite ili nisu bile spremne ili nisu htjele da se ozbiljno pozabave ovim problemima, i da su se uglavnom oslanjale na strategiju nečinjenja dok god je to bilo moguće i da su na taj način propustile da naprave istinski diskontinuitet sa nedemokratskim autoritarnim političkim režimom.

Odsustvo demokratske političke sozijalizacije i kulture, demokratskog načina regrutovanja političkih elita, što podrazumjeva postojanje vrijednosti: participativnosti, tolerancije, nenasilje, poštovanja različitosti, jeste manifestni problem u Bosni i Hercegovini, jer to znači i odsustvo građanina kao autentične, nezavisne i slobodne ličnosti. Značajno ograničenje jeste i činjenica da je ovaj prostor još uvijek stigmatiziran naslijeđem rata, da etnički nacionalizam i religijski fundamentalizam instrumentalizirani u dnevno političke svrhe još uvijek nalaze ovdje njihov socijalni substrat i još ima značajan mobilizatorski i integracijski potencijal za reprodukciju nestabilnosti političke zajednice. Civilno društvo u ovoj zemlji posjeduje prvo posebnu relevantnost za stabilizaciju demokratije, pošto ova civilna sfera interesna stanja mnogih aktera u sebi ujedinjuje i sa tim u demokratskom pogledu ispunjava jednu centralnu funkciju za stvaranje, agregaciju i artikulaciju kolektivnih vrijednosti i interesa izvan političkih

partija i parlamenata. Drugo, ovdje se radi o jednoj oblasti, koja u pogledu na inovacijske i kreativne resurse za dugoročnu stabilizaciju participativne demokratije i izgradnje i jačanja socijalnog povjerenja ima u kontekstualnim uslova posttotalitarnih društava, jedno neizmerno značenje. Unutar egzistentnih kontekstualnih uslova se razvija jedno demokratsko civilno društvo, pri čemu su njemu različite funkcije (posredovanje, komunikacije, kontrola, zaštita, izgradnje povjerenja etc.) pripisane.

Za razvoj socijalnog povjerenja i civilnog društva od presudne važnosti jeste i eliminisanje diskursa ksenofobije, stigmatizacije i fundamentalizma iz političkog diskursa, medija, obrazovanja, socijalizacije etc. Esencijalni problem jeste i to što su socijalni akteri civilnog društva, u nemogućnosti da uspostave značajniju komunikaciju sa neformalnim javnim mnijenjem, građanima u velikom stepenu usmjereni ili okrenuti sami sebi. Tu se deducira svojevrsan paradoks karakterističan za civilno društvo u Bosni i Hercegovini, naime, civilno društvo nije samo u konfliktnosti sa institucijama administrativno političke strukture već i sa političkom zajednicom u cjelini. Očigledno je i nepovjerenje, nezainteresovanost građana prema NGOs. Vjerovatno takvoj predstavi je pogodovala politička apatičnost etnički i religijski segmentirane političke zajednice ali i činjenica da najveći dio kompleksa civilnog društva nema finansijske reursse u Bosni i Hercegovini, već se finansira iz stranih izvora.

ZAKLJUČAK

Iako postoji zaista veliki broj barijera za razvoj civilnog društva i izgradnju socijalnog povjerenja, bila bi pretjerana i falsificirana tvrdnja o nepostojanju ili zamiranjju civilnog društva u Bosni i Hercegovini. Mnogo je tačnije konstatovati da se u današnjoj Bosni i Hercegovini proces konstituisanja politički autonomnog i demokratski uticajnog civilnog društva i izgradnje socijalnog povjerenja nalazi negdje na

putu između normativnih vizija i zbiljskih ostvarenja, i da taj pravac razvoja nikako nije pravolinijski, već sadrži uspone i padove. A da bi se taj put uspješno prešao treba se ozbiljno pristupiti otklanjanju svih nabrojanih barijera i stalno imati na umu da je izgradnja istinskog civilnog društva i konstruktivnog socijalnog povjerenja dugotrajan i mukotrpan posao, dok je njihovo urušavanje veoma jednostavno, ukoliko se odstupi od građanskih i demokratskih principa na kojima je sazdano civilno društvo, socijalno povjerenje i jedan demokratski poredak. Civilno društvo i pravna država žive i nestaju zajedno. Koliko smo daleko od istinski demokratske pravne zajednice, toliko smo udaljeni i od istinski razvijenog civilnog društva.

Da je civilnom društvu pripisana istina jedna značajna uloga u demokratskim procesima, ali u biti njegov zadatak, da jednu promjenu sistema u cjelosti esencijalno koordinira ili da bude garant demokratske konsolidacije i izgradnje socijalnog povjerenja, iz različitih razloga prevazilazi njegove organizacijske potencijale.

LITERATURA

1. Dubiel, H. 2002: *Ungewissheit und Politik*, Frankfurt a.M.: Suhrkamp
2. Kustura, M. 2004: „Zivilgesellschaft und Demokratie: Wieviel Zivilgesellschaft braucht die moderne Demokratie?“, Berlin: Rosa Luxemburg Stiftung
3. Kustura, M. 2005: *Bestandserhaltung der funktional differenzierten Gesellschaft aus der Perspektive des zivilgesellschaftlichen Handelns*, In: *Beiträge zur Ferienakademie 2004*, Rosa Luxemburg Stiftung, Berlin
4. Lauth, H.J./Merkel, W. 1997: *Zivilgesellschaft im Transformationsprozess*, Mainz: Satz+Druck Werum GmbH
5. Merkel, W. (Hrsg.) 2000: *Systemwechsel 5. Zivilgesellschaft und Transformation*, Opladen: Leske+Budrich